

րոյական, արուեստից և տնտեսութեան վերաբերեալ գրուածներ, զոր մեծ աւսործով և եռանդեամբ կ'ընթեռնուն, քան ուրիշ տեսակ գրուածներ: — Երկրագործութիւնն միշտ խնամով 'ի գործ դրուած էր 'ի ճարոն, ուստի շատ մեծ յառաջադիմութիւն չէր կրնար ընել, բայց եթէ նոր դիւրացուցիչ գործեր, և օտար տուններ ընդունելով 'ի մշակութիւն: ճարոնի կլիմայն ալ ընդհանրապէս մեղմ և բարեխառն է, երկրին ուռոգումն ճարտարութեամբ յաջողած. գլխաւոր մշակուած բերքն է բրինձ, ոչ պակաս և թէյ, չերամ՝ որոյ որդանց ձուերը կը խաւրեն յեւրոպա և յայլ կողմանս, և ընդեղէններ: Նշանաւոր են թուղթ շինելու թթենիք, մոմաբեր ծառն, քափուրագափնին, խիժաբեր ծառն, և այլն. և պէսպէս ծաղկունք, որով բուրաստանաց կամ պարտիզաց դարմանն և արուեստն ալ նշանաւոր եղած է 'ի ճարոն:

Երկրին հարըստութեան և արուեստից մեծ աղբիւր մ'ալ են տեսակ տեսակ մետաղներն, հանքածուխն, վանակն, 'ի ծովեզերս ալ բուստ և մարգարիտ: Շատ ճարտար են ճարոնացիք ոսկիէ և պղնձէ գործուածներու, և դանակեղէն շինելու. զարմանալի յաջողութիւն մ'ալ ունին սովրելու և նմանելու օտարաց արուեստին, որով քիչ ատենէն թերևս կարօտ չըլլան յեւրոպացւոց առնուկահ կարասի: Իրենց ձեռագործաց մէջ անուանի են կնքախէժն (laque), յախճապակն, մետաքսեայ բարակաման շաքը, որոց նման դեռ ուրիշ տեղ չերևցաւ, և թուի թէ գաղտնիք մ'ունին յայսմ ճարոնք: Բայց ուրիշ օգտակար և պիտանի ձեռագործաց ալ դեռ կարօտութիւն ունին օտարներէ առնուլ:

Բայց ճարոնաց ամենէն յառաջադիմութիւնն այս է՝ որ ժողովուրդն ալ սկսաւ հասկընալ իր գլխաւորաց կամ վարչութեան ջանից և գործոց օգուտը, և սկսաւ թողուլ օտար ազգաց հետ ունեցած կանխակալ ատելութիւնը. որով սղբա հիմայ կըրնան անվախ բնակիլ թէ 'ի մայրաքաղաքն Ետոյ և թէ

ուրիշ վաճառաչահ քաղաքներ. աւսիկն կը բռնէ զլեզուն՝ նախատական խօսք կամ անուն տալու, և ոչ միայն կ'ընտելանայ օտար կերպարանաց և տարազուց, այլ և իրեն ազնուականաց շատն ալ կը տեսնէ եւրոպական զգեստով և ձևով: Անշուշտ այնչափ աւելի պիտի զարգանայ տէրութիւնն՝ որչափ որ յաջողի ընտելացընել զժողովուրդը օտարազգեաց պիտանի սովորութեանց և հնարից, և ջնջել այն անպատճառ և բարիարգել խորշումն և ատելութիւնը, որով ճարոնաց դրացի և անհամեմատ մեծ ազգն և տէրութիւնն ջինաց՝ անհամեմատ կերպով ալ յետամնացը են:

Պ. ՇԼԻՄԱՆԻ ԳԻԻՏԸ

Աւելուսդայի լրագիրը հրատարակեց վերջերս Պ. Հենրիկոս Շլիմանի մէկ նամակը, այն անձին որ իլիոն քաղրին ստոյգ տեղը գտնելու համար ըրած անխոնջ հետազօտութեամբն ծանօթ է ամեն գիտնականաց:

Այս նամակն զոր գրեց Պ. Շլիման 'ի Տրոյիոյ տարւոյս յուլիսի 17^ն, կը պարունակէ շատ մը անակնկալ ու հետաքրքրական տեղեկութիւններ, զորոց զգլխաւորս համառօտիւ նշանակենք:

« Ամսոյս սկիզբը, կը գրէ Պ. Շլիման, տրոյական մեծ պարսպին տակ և մօտ այն շէնքին զոր արդէն տուն Պրիամու համարէաք, ութեկէս մեղր խորութեամբ մեծ ու նշանաւոր ձևով պղնձաձոյլ աման մը գտայ, և տեսնելով անոր մօտ եղած ոսկիներն՝ հետաքրքրութիւնս շարժեցաւ իմանալու այն ամանին ինչ ըլլալը: Ամանին վրայ մէկ ու կէս մեղր թանձրութեամբ կարմրագոյն մոխրէ կեղև մը պատած էր, իբր զքար պնդացեալ. և ունէր չորս կողմը ամրութեան համար 1. 80 մեղր լայնութեամբ և 6 մեղր բարձրութեամբ զօրաւոր պատ մը. և ինձ հաւանական թուեցաւ որ դրուած ըլլայ

հոն այն ամանն յառաջ քան զսկիզբն կործանման Տրոյիոյ :

Ուստի ուզելով այս անհամեմատ գիւտն ծածուկ պահել գործաւորացս ընչաքաղց անյագութենէն, հնարք մը մտածեցի և ՚ի գործ դրի, այսինքն հանգիստ տուի իրենց, թէպէտ և նախաճաշոյ ու հանգստեան ժամն դեռ հնչած չէր. և երբ իրենք ուտելու և հանգչելու զբաղած էին, սկսայ մեծաւ աժխութութեամբ անձամբ ջանալ և աշխատիլ, որպէս զի ՚ի լոյս հանեմ այն ամանին մէջ թաղեալ մեծագին առարկաները : Աշխատելու ատեն թէպէտ միշտ վտանգի մէջ էի, ինչու որ վայրկեան առ վայրկեան կը սպառնար վրաս կործանելու այն քարաշէն ու հողազանգուած հնացեալ պատը՝ որուն տակ կ'աշխատէի, բայց նոյն վայրկենին ինքզինքս ամենեւին չէի մտածեր, և մինչև անխորհուրդ յանդգնութեան ձեռք զարկած էի, տեսնելով այն հնութեան առարկայից բազմութիւնը. որոց իւրաքանչիւրն պէտք էր ունենար, ինչպէս ալ ունի, պատմական ու գիտնական մեծ ու անգին աժէք :

Սակայն անկարելի եղաւ ինծի տեղափոխել այդ գանձն առանց ամուսնոյս ձեռնտուութեանը, որ եռանդուն ճարպիկութեամբ կը ծածկէր զանոնք և կը տեղափոխէր այլուր ապահով տեղ մը :

Եւ ահաւասիկ ասոնք են Պ. Շլիմանի գտած անգին առարկաներն :

Պղնձէ խոհակերոցի սկուտեղ մը, որուն տրամագիծն է 49 հարիւրորդամեղր, 4 հարիւրորդամեղր լայնութեամբ շրջանակով մը :

Պղնձէ կատսայ մը հորիզոնական երկու դաստակով :

Նոյնպէս պղնձէ ուրիշ սկուտեղ մը, որոյ թանձրութիւնն է 1 հարիւրորդամեղր, լայնութիւնն 10 և երկայնութիւնն 44. և ունի մէկ ծայրը երկու անշարժ անիւներ հանդերձ առանցիւք. և այս սկուտեղին վրայ կայ արծաթէ անօթ մը, 12 հարիւրորդամեղր բարձրութեամբ և նոյնչափ լայնութեամբ, հաստատուն կերպով սկուտեղին հետ

միացած : Կ'ենթադրուի որ այս անօթն գիպուածով միացած ըլլայ սկուտեղին հետ զօրութեամբ հրոյ, նշաւակ ըլլալով սկուտեղն առ այն՝ բոլոր Տրոյիոյ հրկիզութեան ժամանակ :

Գտաւ դարձեալ Պ. Շլիման ուրիշ պղնձաձոյլ անօթ մ'ալ, որուն տրամագիծն է 11 հարիւրորդամեղր և բարձրութիւնն 1 1/4 հարիւրորդամեղր : Կլորած և շիշ մը 15 հարիւրորդամեղր բարձրութեամբ և 14 հարիւրորդամեղր տրամագծով. որուն կշիռն է 403 գրամ զուտ ոսկի մանուածապատ անկատար զարդերով : Նոյնպէս ըմպանակ մը ՚ի զուտ ոսկւոյ նման առաջնոյն, որուն կշիռն է 226 գրամ : Դարձեալ ուրիշ ըմպանակ մը ՚ի նոյն ՚ի մեծագին մետաղէ 600 գրամ կշռով : Նաւաձև է այս ըմպանակը, և ունի երկու կողմերը երկու մեծ դաստակներ և երկու անցք ըմպելոյ, յորոց մին 7 և միւսն 3 հարիւրորդամեղր լայնութիւն ունին : Հաւանական է, կ'ըսէ Պ. Շլիման, որ այս ըմպանակը կոչնականաց կը ծառայէր. պզտի անցքէն կը խմէր կոչնատէրը և մեծ անցքէն կոչնականը :

Գանձը կը պարունակէր դարձեալ փոքրիկ բաժակ մը յոսկւոյ խառնեալ ընդ արծաթոյ, որոց համեմատութիւնն է 25 արծաթ և 75 ոսկի : Դարձեալ վեց տախտակ ոսկւոյ խառնեալ ընդ արծաթոյ. և հաւանական կ'երևայ որ հոմերական տաղանդներն այս ոսկեայ տախտակներն եղած ըլլան, որոնք պէտք էր որ յարգի բաներ եղած ըլլային. վասն զի Աքիլլէս Իլիականին մէջ (Իգ. 269) կ'առաջարկէ մենամարտութեան մը իբրեւ առաջին մրցանակ գերուհի մը, երկրորդ մրցանակ ձի մը, երրորդ մրցանակ կատսայ մը, և չորրորդ մրցանակ երկու տաղանդ ոսկւոյ :

Կային դարձեալ երեք մեծամեծ արծաթի անօթներ, բաժակ մը արծաթի, թաս մը նոյնպէս արծաթի, իրեն վերաբերեալ զարմանազործ կալիարչովն. և 13 նիզակածայր ՚ի պղնձոյ :

« Շատ աճապարանօք ու երկիւղիւ ժողովեցինք այս վերոյնշանակեալ առ-

արկաններն, կը յաւելու Պ. Շլիման. և այս անտի յայտ է որ այն շփոթութեան մէջ չի կրցանք ընտրութիւն ընել գլխաւոր առարկայից. անանկ որ գտայ վերջէն գլխու երկու մեծագործ զարդեր յոսկւոյ, թագ մը և չորս գեղեցիկ ոսկեայ օղեր մեծարուեստ ճարտարութեամբ յօրինեալ: Բաց ասոնցմէ գտայ դարձեալ 56 գեղեցկաձև օղ, շատ մը պզտի մատանիներ ու կոճակներ »:

Այս ամեն բաներն մի առ մի թուելէն ետքը, կը սկսի Պ. Շլիման գեղեցիկ նկարագրութիւն մ'ընել վերոյիշեալ առարկայից. և մասնաւորապէս կը ճշխանայ թագին, ասպարանջաններուն և օղերուն վրայ, ցուցնելով անոնց արուեստական յարգն և առաւել քան զամենայն անոնց պատմական անկշռելի աժէքն:

Վերջ տալու ատեն իր հետաքրքրական գրութեանը, կը յիշատակէ անդ Պ. Շլիման և իր մէկ գրուածքն որ կը տպագրի արդ'ի Լիբսիա, Տրոյիոյ պեղմանց վրայ. որուն մէջ բաց 'ի նոյն կողմանց աշխարհացոյց մէկ տախտակէն պիտի ըլլան դարձեալ 216 լուսանկար տախտակք, ներկայացնելով իր գտած գանձուն գլխաւոր առարկաները:

Պ. Շլիմանի գտած այս հնութեան ամեն առարկաներն Աթէնք փոխադրուեցան. և կը կարծուէր յառաջագոյն որ ասոնք Պրիամու գանձն ըլլան. բայց Պ. Ռոսքուլոս, ուսուցիչ բանասիրական ուսմանց և հնախօսութեան, որ կատարեց իր ուսման ընթացքն կողղինկայի Համալսարանին մէջ և կը գրտնուի այժմ 'ի Հաննովէր, յայտնեց իր կարծիքն, որ Պ. Շլիմանի մօտերս գտած հնութիւններն և ոչ փոքր յարաբերութիւն մ'ունին հնոյն Պրիամոսի գանձուն հետ, թէպէտ մեծ յարգ ու կշիռ ունին և կը զերազանցեն քան զվերջին ժամանակներս եղած ամեն գիւտերն: Պրիամու գանձուն չի վերաբերելուն գլխաւոր պատճառն այն է որ այս հաւաքածուին զանազան մասերն յատկացնող զարդերն կը պակասին: Եւ անդ ուր կը կարծէ Պ. Շլիման բուի մը

պատկերն տեսնել, ուրիշ բան չէ բայց եթէ երեք կէտ զորս կը համարին ա կենդանւոյն երկու աչքերն ու կտուցն:

Ըստ կարծեաց Պ. Ռոսքուլոս պէտք է որոշել տակաւին թուականն որուն կը վերաբերին այս ամեն առարկաներն. միայն ոսկւոյն աժէքն գրեթէ 100,000 ֆրանքի կը հասնի: Կը յաւելու Պ. Ռոսքուլոս որ Պ. Շլիման միտք ունի այս գանձն Աթենքի Համալսարանին շնորհել, թէ որ յունական պետութիւնն թոյլ տայ իրեն հետազօտութիւններ ընել հնոյն Միկենայ աւերակաց մէջ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՑԵՂԷ. — Աշխարհիս մէջ բազմաթիւ և ամենէն աւելի տիրողն լատին ցեղն է, ըստ այսմ փիճակագրութեան.

Լատին ցեղ. — 36,000,000 Գաղղիացիք, 26,000,000 Իտալացիք, 2,200,000 Պելճիացիք, 800,000 Զուիցերացիք, 4,500,000 Բորդուգալցիք, 8,000,000 Ռումինիացիք, 1,000,000 Քանատա — Գաղղիացիք, 11,000,000 Պրէզիլիացիք, 32,000,000 Սպանիա — Ամերիկացիք.

Բոլորին գումարն 159,000,000:

Սլաւոն ցեղ. — 80,000,000 Ռուսք և 25,000,000 Սլաւք 'ի Բրուսիա, Սլաւորիա և 'ի Թուրքիա.

Բոլորին գումարն 105,000,000:

Անգղիական կամ Կելտա — գերմանական ցեղ. — 31,000,000 Անգղիացիք, Սկոտլանցիք ու Իռլանտացիք, 41,000,000 Հիւսիսային Ամերիկացիք, 2,500,000 Քանատա — Անգղիացիք, 5,000,000 Աւստրալիացիք, և 1,000,000 զանազան տեղ գրուած նոյնացեղ ժողովուրդք.

Բոլորին գումարն 78,500,000:

Գերմանական կամ սքանտինուեան ցեղ. — 40,000,000 Գերմանացիք, 9,000,000 Աւստրիա — գերմանացիք, 6,000,000 Հոլանտացիք և Ֆիլամինիք, 1,800,000 Զուիցերա — գերմանացիք, 8,000,000 Սքանտինաւք. Բոլորին գումարն 64,800,000:

ՆՈՐ ՀՐԱՐՈՒՂԻ Ի ՁԻԼԻ. — Ներկայ տարւոյս Բեդերմանի Աշխարհագրական տեղեկութեանց առաջին թերթին մէջ ընթերցալը 1872 ամին յունիս և յուլիս ամսոց մէջ 'ի Չիլի պատահած նոր հրաբլդիսի մը համառօտ ստորագրութիւնը:

Այս հրաբլդիսը զոր կոչեցին Լոճէլ, տե-